

Алтинбасва Л.М.

Українська література 6 клас

Тема: Аналіз діагностувальної контрольної роботи. Повторення календарно-обрядових пісень.

Мета: повторити календарно-обрядову поезією, визначити роль і місце пісні в житті народу; розвивати стійкий інтерес до усної народної творчості як вагомого духовного спадку народу, бачення в ній ментальних особливостей української людини; виховувати любов і пошану до духовної спадщини наших пращурів, прагнення засвоїти основи народної моралі й етики.

Теорія літератури: народна пісня, види народних пісень, календарно-обрядова поезія та її різновиди

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Слово вчителя. Україну не можна уявити без пісні, вона є найпоширенішим жанром усної народної творчості. Відомий дослідник українського фольклору Олександр Дей писав: «Українська народна пісенність – ніби вічно мінливе поетичне море глибиною в шеренгу століть, а шириною – як уся українська земля... Котить і котить вона свої мелодійні хвилі по українських просторах і вихлюпується самоцвітами-бризками ген-ген за національні береги». Фольклористи відзначають, що пісенна творчість українського народу сягає понад 300 тисяч зразків. Один із героїв Юрія Яновського сказав, що можна спокійно прожити до глибокої старості – й на кожен день знайдеться нова українська пісня.

II. Повторення вивченого матеріалу:

Тематика й жанрове багатство українських народних пісень найрізноманітніші.

Обрядові пісні українців тісно пов'язані з хліборобським календарем і поділяються на пісні літнього циклу, зимового та весняного.

Календарно-обрядові пісні виникли в сиву давнину, а з прийняттям християнства набули ще й нової тематичної спрямованості-ушлявлення Творця за його щедрі дари й ласку до людей. Що ж таке народна пісня ?

Народна пісня-невеликий усний віршований твір, що співається. Її автор невідомий ,це колективна творчість народу.

Календарно-обрядові пісні- це пісні, що виконують під час обрядів, згідно з календарем.

Русальні пісні виконувалися під час обрядів, пов'язаних із «Зеленими святами» чи «клечальною неділею»(кінець травня-початок червня). За релігійним обрядом-це Трійця. Самі епітети «зелений» ,«клечальний» вказують на особливість цього свята-вшановувати зелений світ рослинності, яку наші предки одухотворювали. Так само, за стародавніми уявленнями й люди помертно могли перетворитися на рослин чи духів, які знаходили собі притулок у лісах, полях, водах. Свято називалося ще “русальним», або «мавський тиждень», під час якого ці фантастичні істоти з'являлися в селі. Русалок(мавок ,нявок)народна фантазія наділила надзвичайною красою та підступним характером. Це стрункі зеленоокі й русокосі дівчата у легкому прозорому вбранні, уквітчані водяними лілеями чи польовими квітами. Вони можуть сприяти або шкодити людині в її господарських справах; їхнє улюблене заняття-водити танки ,а якщо вони побачать необережних юнака чи дівчину, то втягують їх у свої ігрища і залоскочують до смерті. Проти них існували обереги-часник, полин, яких русалки нібито не переносили й утікали геть. Прикрашаючи зеленню хати й подвір'я, водячи з піснями по селу прикрашену гілочками, квітами й листям дівчину-«тополю»(у деяких місцевостях «берізку», «вербу»), наші предки вшановували рослинний світ і своїх прародичів у ньому. Пісні русального циклу-ліричні ,повні радості життя, світла, простору, духовного здоров'я.

Купальські пісні виконувалися на свята Івана Купала, яке знали в усій Європі. Стародавній смисл купальських обрядів і самої назви «Купало» остаточно не з'ясований. Але з купальських пісень зрозуміло ,що це свято, яке припадає на

період літнього сонцестояння(кінець червня-початок липня), славить життєдайні сили природи ,найсильніші її стихії-сонце(вогонь) і воду. На високій палиці встановлювали запалене колесо або пускали його на воду . На галявині вкопували обрядове дерево, увішане дівочими віночками, потім їх пускали на воду і дивилися: в який бік вінок попливе,-там і чекатиме суджений. Вважалося, що саме в купальську ніч зілля має найбільш цілющу силу і навіть на мить розквітає папороть. Хто цей цвіт побачить-буде щасливий, йому відкриються всі скарби світу.

Жниварські пісні

Жнива-підсумок усієї праці хлібороба ,справдження його мрій та сподівань. До початку жнив готувалися як великого урочистого свята і водночас до важкої відповідальної роботи, коли доводилося працювати від зорі до зорі, незважаючи на спеку й спрагу. Пісні, виконувані під час жнив ,відбивали основні періоди праці й обрядів, з нею пов'язаних. Їх можна поділити на три групи. Перша-зажинкові пісні-ті ,що величають вправних жниць ,перший сніп, бажають почати роботу в добрий час, пророкують добрий урожай. У власне жниварських піснях величальні мотиви дещо відступають і звучать скарги на важку працю ,на жадібність господарів, які до ночі тримають голодних наймитів-женців на полі. Такі пісні мають пізніше походження.

Третя група-пісні обжинкові, у яких переважають нотки бадьорості, оптимізму, задоволення з того приводу, що вдалося завершити найтяжчий етап хліборобського року. Останній сніп прикрашають червоною стрічкою і з піснями несуть додому. На вижатому полі жінці залишали кілька стеблин-«бороду», зерно з них витрушували у розпушену серпами землю-на майбутній врожай. З останнього вижатого збіжжя, прикрашеного калиною і волошками, робили ще й вінок, його несла в село найкраща жниця як символ завершення праці.

Колядки та щедрівки

Колядки та щедрівки-це важлива складова частина обряду зустрічі Нового року, який приходив у період зимового сонцевороту(з 24 грудня по 6

січня).Протягом віків обряд змінювався ,але основний його зміст залишався тим самим: силою слова і обрядових дій сприяти добробутові селянської родини ,виконанню побажань удачі у веденні господарства ,викликати щедрість природи величальними піснями. У колядках і щедрівках на повну силу буває народна фантазія ,бажане видається за дійсне.

Навіть звичайні побутові речі світяться золотом та сріблом ,панує розважливість, розум, добро і злагода ,усі заможні й веселі: господар тихий, ясний і красний ,як місяць, його жона - як сонце, діти -як зірки.

Колядки та щедрівки часто мали «індивідуальну спрямованість»-виконувалися окремо для господаря ,для господині, для хлопців, для дівчат, для вдів, для бабусь. Окрему ,розважальну групу становили пісні зимового циклу жартівливого й пародійного характеру.

Веснянки

Веснянки-це пісні на честь приходу весни ,у різних місцевостях України їх ще називають гаївками, гагілками, ягілками, маївками.

Весну, за уявленням наших предків ,приносили на крилах птахи. Тому в березні, першому весняному місяці, випікалося обрядове печиво у формі пташок ;діти, співаючи ,носили їх по селу, провіщаючи і закликаючи весну:

«Весна, весна днем красна ,прийди, весно, з радістю, з великою милістю»

До найдавніших веснянок належать обрядові хороводи та співи ,а також ігри ,у яких висловлюється бажання прискорити прихід тепла, початок сівби на добрий врожай. Із цією метою дівчата імітували в танках процеси вирощування збіжжя та городини: «орали» поле, «збирали» льон, гречку, «завивали» огірочки, «саджали» грушу. На молодіжних весняних гулянках, під час ігор і танців, зав'язувалися знайомства ,відбувалися зустрічі ,говорили про майбутнє одруження. Тому в багатьох хороводних піснях звучить мотив вибору подружньої пари.

Веснянки життєрадісні, бадьорі за настроєм, поетичні і ліричні за формою та змістом.

- Фізкультхвилинка

Раз! Два! Час вставати!
Будемо відпочивати.
Пострибаймо, як зайчата,
Політаймо, як пташата,
Потанцюємо трішки,
Щоб спочили ручки й ніжки.
Всі веселі? От чудово!
А тепер до праці знову.

- Скринька народної мудрості

Поясни значення прислів'їв та приказок

Багато снігу-багато(хліба);
Як у травні дощ надворі, то восени хліб у(коморі);
Не той урожай, що в полі, а той, що в(коморі);
Хліб-усьому(голова).

III. Поглиблення знань, умінь і навичок

Клоуз-тест

Цвіт папороті розцвітає...
Князями простих людей називають у...
Русалки-це...
Календарно-обрядові пісні поділяються на...
Останній сніп на жнивах прикрашали...
Хто приходить в гості в пісні «Добрий вечір»?
Доберіть синоніми до слова гаразди...

Вправа «Утвори пари слів»

Наш   рід
Рідна   сім'я
Велика   народ
Родовідне   родина
Українське дерево

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Інтерактивний конкурс «Поясни»

-Як ви гадаєте, чому звичаї та обряди є духовною культурою народу?

-Чому вважається, що від календарних циклів безпосередньо залежав побут наших предків?

-Як ви розумієте вислів: «Звичаї та обряди мають національний, чи етнічний характер»?

V. Рефлексія

«Незакінчене речення»

Закінчити речення: «Сьогодні на уроці...»;

а)...я дізнався...Отже, я знаю...»;

б)...я зрозумів...Отже, я знаю...»;

в)...я переконався...Отже, я впевнений...»

г)...я замислився...Тому я хотів би...»

VI. Оцінювання й мотивація навчальних досягнень.

VII. Домашнє завдання

Опрацювати усно матеріал про головні календарні обряди українців, розрізняти й називати види обрядових пісень.

Підручник: стор. 40-45 прочитати.

Хай щастить!